

F. GRAELL I DENIEL

**UN EXERCICI CRÍTIC A PROPÒSIT
DE L'INCONSCIENT FREUDIÀ**

QUADERNS DE FILOSOFIA

30

F. GRAELL I DENIEL

**UN EXERCICI CRÍTIC A PROPÒSIT
DE L'INCONSCIENT FREUDIÀ**

30

QUADERNS DE FILOSOFIA

Barcelona 2022

2ª edició abril 2022 [1ª edició setembre 2010]

© F.Graell i Deniel
ISBN: 978-84-935669-9-9

www.xtec.cat/~fgraell
www.quadernsdefilosofia.cat
E-mail: fgraell@xtec.cat

El web permet de baixar la còpia d'un qualsevol quadern editat.
Podeu fer ús de l'adreça electrònica per a qualsevol correspondència amb
Quaderns de Filosofia.

CONTINGUT

Pròleg a la tercera edició,
Presentació, 7.

I
ELS SUPÒSITS GENERALS DEL FREUDISME, 10.

II
SOBRE LA LLIURE ASSOCIACIÓ, 13.

III
COM CAL COPSAR L'INCONSCIENT?
DES DE LA INTERPRETACIÓ DELS SOMNIS, 17.

IV
EL SUPÒSIT D'UN COS NO LLIURAT,

V
ALGUNA NOTA MÉS A L'INCONSCIENT.
DES DE LA NEUROSIS, 31.

VI
NOTA SOBRE LES RESISTÈNCIES
EN LA LLIURE ASSOCIACIÓ,

VII
LA VINCULACIÓ METODOLÒGICA
DEL CONSCIENT A L'ORGANISME, 35.

Pròleg a la tercera edició

Els canvis han estat sobretot formals: s'ha col·locat els textos de Freud a part i amb lletra diferent de mida, els paràgrafs han passat a ser apartats, i s'ha realitzat algunes petites correccions, que permeten presentar amb més cura l'escrit. Es deu poder estimar encara la validesa d'un treball a propòsit de l'inconscient freudià a tall d'un exercici heurístic, malgrat els progressos constants de les diferents psicologies en moltes direccions.

PRESENTACIÓ

El treball se circumscriu expressament a apropar-se a l'ús del mot 'inconscient' en l'obra de Freud, no per a fer-ne un estudi *des de la psicologia*, sinó per a prendre'l com a tema d'un exercici a càrrec d'una manera d'interpretar la filosofia. Com cal que s'avaluï la hipòtesi de l'inconscient, una de les nombroses conquestes psicoanalítiques?

S'hi palesa un interès per una instància particularment característica: no ha de suposar necessàriament un canvi en les relacions entre pacients i els terapeutes, malgrat que potser no es pugui mantenir algun aspecte axiològic teòric.

Tanmateix, ¿hi ha algun sentit a fer de l'inconscient el tema preferent i d'orientar-hi la lectura dels textos?

La resposta, la lliura el mateix autor de la psicoanàlisi, és a dir, l'admissió de la mida enorme d'aquesta part de la psique en comparació amb les parts conscients i preconscients, i les circumstàncies que és la part més decisiva, que la consciència nasqué en un estadi posterior de l'organisme, i que és la part que més esquiva a ser tematitzada.

Hi ha algun aspecte fascinator en aquest ençà i enllà de la consciència, i que ha plagut a tants estudiosos i artistes. Potser es podria dir i tot que encarna alguna rara veu que marca un designi, que conté la suggerència del que cal fer, del que s'espera d'algú, de l'ordre o dels desordre del seu comportament, del com hauria de ser, etc.; hi habita a més a més allò que no es recorda, moltes històries que han estat rellevants. Part del jo i del super-jo són inconscients, i l'allò ho és sempre. El sentit de les activitats humanes ja no serà necessàriament el de les activitats conscients, sinó que també podrà trobar-se ençà i enllà seu. Els actes d'un home poden explicar-se, però ocorre que no ho té a la mà immediatament.

¿Ha d'estranyar que l'inconscient s'ofereixi amb uns trets que suggereixin una investigació? ¿no esdevé altament atractiu un lloc capaç d'il·luminar el que l'individu fa i allò de què és conscient? ¿no prova de desvelar alguna cosa amagada? Es miri per on es miri la lectura de l'inconscient s'ofereix en qualsevol cas com un repte per a una qualsevol posició teòrica. El present exercici palesa que encara ara val la pena de repensar el que escrigué ja fa molt de temps un mestre, que no n'hi ha prou a assumir-ho o a rebutjar-ho, que convé de posicionar-se en els molts aspectes que la psicoanàlisi féu avinent i que permeten de mantenir sense adulteracions les experiències en totes le seves complexitats i varietats.

* * *

Per tant les consideracions que segueixen no pretenen de substituir els mètodes psicològics, ni ofereixen cap programa per a la psicologia: sembla que és prou oportú de deixar aquesta tasca a la mateixa recerca psicològica, quan algú s'apropa a algunes qüestions tal i com és capaç de fer-ho o l'enginy li ho suggereix. La competència en aquest terreny conduiria segurament a nous equívocs, al bandeig de recerques interessants, a l'abandó de les ponderacions que menen a «endreçar la casa», o a una inevitable dilació en els estudis psicològics en conjunt. Perquè potser caldria creure que qualsevol mètode psicològic és bo si permet de perseguir noves explicacions (i previsions), i això valdria àdhuc per al cas (en certs aspectes límit) del conductisme de B.F.Skinner, malgrat que versemblantment convindria de conservar una pluralitat de mètodes (els basats en l'estadística, en el diàleg, etc.) en la mesura que qualsevol aproximació sembla en principi admissible, útil, i disposta a una crítica: per exemple, una breu reflexió faria veure segurament que l'accentuació de la privacitat

d'uns estímuls en front d'uns altres és potser arbitrària en els termes proposats per Skinner, etc.

Tot això podria semblar vàlid, amb les matisacions corresponents, per a no importa quina psicologia; malgrat tot potser aniria bé de considerar amb una mica més d'atenció el cas especial del freudisme per una raó molt simple: que una tal psicologia prengué el sentit psíquic dels actes com un fet del tot rellevant.

Si més no, quan Freud digué que el rebuig d'alguna de les parts de la psicologia profunda hauria de suposar el rebuig de la totalitat, és possible que estigués pensant més en l'heterodòxia psicoanalítica que no pas en la consideració dels nous camps que hi introduïa. Per cap baix sembla prou improbable de tenir per vàlida una posició que bandeja les mil i una experiències que aquell pensament posa sobre la taula: si podríem creure que l'ús d'un inconscient que actua paral·lelament a la consciència no sembla acceptable metòdicament com a model explicatiu, una tal crítica s'ha d'agafar més com la indicació de la conveniència d'altres esquemes més simplificats que el seguiment de qualsevol consigna.

La circumstància d'algunes precaucions davant de potències actives no conscients està doncs més aviat motivada per la necessitat de deixar lliure el pas als continguts conscients, però no es podria ignorar la fragilitat d'aquest ser conscient més que a costa d'esvair-se com a disciplina¹.

¹ «La idea que la consciència és quelcom fràgil i subjecte a mil contingències no s'ha d'interpretar mai com un atac a la capacitat humana, o un posar-la en dubte, tot al contrari: vol descobrir la necessitat de protecció que té l'individu, no solament en l'aspecte extern i material, sinó també pel que fa a la seva *constitució* com a persona (formació de la seva consciència). Moltes aportacions del segle XX mostren que *l'interior* de l'individu pot ser colonitzat (el cas de la dona és el més escandalós de la història de la humanitat). Un món humà ha d'evitar-ho», M. Boladeras, *Jocs de vida*, Ed.62, Barcelona, 1990, pàgs.71-72; es comprèn que poc abans pogué afegir que «la filosofia de la consciència es troba

D'aquí que haguem d'acabar-nos seriosament a la següent pregunta: ¿ha de ser acollida la hipòtesi de l'inconscient? Indiquem-ho amb alguns punts.

en la base de moltes reflexions contemporànies, i els seus autors no volen o no saben veure que els seus límits han quedat petits i que cal eixamplar el paradigma o buscar-ne un de nou (Habermas, per exemple, proposa el paradigma de l'acció comunicativa com a paradigma substitutiu)... Parlar de desig, d'inconscient, de realitat humana, sense moure's dels límits del paradigma de la filosofia de la consciència, no crec que porti gaire lluny. L'humanisme que es conformi amb això no serà humanisme, sinó ideologia al servei d'un grup; no serà reflexió *emancipadora* dels individus, sinó adaptadora a un àmbit parroquial», pàgs.69-70.

I

ELS SUPÒSITS GENERALS DEL FREUDISME

En el darrer escrit freudià, anomenat *Abriss der Psychoanalyse* i inconclòs per la mort de l'autor, parla dels dos supòsits d'on arranquen els principis explicatius de la psicoanàlisi: el primer assumeix que la vida psíquica és la funció d'un aparell que es pressuposa espacialment extens i compost de parts diferents, una de les quals, petita, seria el món de la consciència. El segon principi s'introdueix amb els següents mots:

«el fet incomparable de la consciència, refractari a tot esclariment i descripció, dóna el punt de partida d'aquesta investigació. Parli un hom de consciència: llavors, malgrat tot, sap immediatament per la experiència pròpia què s'esmenta amb això. Per a molts, dins i fora de la ciència, basta acceptar que sols la consciència és el fet psíquic, i per tant no hi hauria res més a fer en psicologia sinó la separació, dins de la fenomenologia psíquica, de les percepcions, dels sentiments, dels processos de pensament i dels actes de volició. Però aquests processos conscients – hi ha un acord general en això – no basteixen una sèrie ininterrompuda i tancada en si mateixa; per tant no queda més remei que acceptar processos concomitants, psíquics o somàtics, del fet psíquic, i als quals ha de correspondre una integritat més gran que a les sèries psíquiques, alguns d'aquests processos tenint processos paral·lels conscients, d'altres no tenint-ne. Naturalment llavors es tracta més aviat, en psicologia, de posar l'accent en aquests processos somàtics, de reconèixer-hi l'autèntic fet psíquic, i de buscar una altra valoració per als processos conscients. D'això s'esborronen la major part dels filòsofs i molts d'altres, i mantenen que un fet psíquic inconscient és un contrasentit. Justament és això el que la psicoanàlisi ha de fer, i aquest és el seu segon supòsit fonamental. Explica que els processos concomitants somàtics pretextats són l'autèntic psiquisme, i així prescindeix primer de tot de la qualitat de la consciència»².

²*Abriss der Psychoanalyse*, Fischer Bücherei, Frankfurt am Main, 1953, pàgs.21-22.

La importància de fer d'aquests processos somàtics la part essencial de la psique – en definitiva, el fet que el que és la psique sigui fonamentalment inconscient –,

«ha permès que la psicologia acabi d'agafar la forma d'una ciència natural com les altres. Els processos dels quals s'ocupa són en si mateixos tan incognoscibles com els de les altres ciències, la química o la física; però és possible establir les lleis que obeeixen, seguir-ne sense interrupció les relacions i les dependències mútues en segments prou grans, i per tant allò que es caracteritza com la comprensió del camp respectiu dels fenòmens naturals. Amb tot, això no es pot portar a terme sense nous supòsits, i sense la creació de nous conceptes, però aquests no s'han de menysprear com si fossin uns testimonis del nostre desconcert, sinó que s'han d'avaluar com a enriquiments de la ciència, tenen dret al mateix valor d'aproximació que tenen les corresponents construccions auxiliars intel·lectuals en les altres ciències de la natura, i els espera la modificació i la rectificació corresponents, i una més precisa determinació, a través de l'experiència acumulada i garbellada. També està doncs totalment d'acord amb la nostra perspectiva que els conceptes fonamentals de la nova ciència, els seus principis (instint, energia nerviosa, etc.) romanguin per un llarg temps tan indeterminats com els de les ciències més antigues (força, massa, atracció)»³.

³Ídem, pàgs.22-23. Més avall afegeix: «El nostre supòsit d'un aparell psíquic extens espacialment, compost adequadament, descabdellat d'acord amb les necessitats de la vida, i que sols origina el fenomen de la consciència en un lloc determinat i sota certes condicions, ens ha posat en la situació de dreçar la psicologia sobre uns fonaments anàlegs als de qualsevol altra ciència natural, la física per exemple. Aquí com allí la tasca rau a descobrir quelcom darrera de les qualitats donades dels objectes investigats, qualitats directament donades a la nostra percepció, que sigui més independent de l'especial receptivitat dels nostres òrgans sensorials i que s'apropi millor al suposat fet real. El fet mateix no esperem poder-lo abastar, perquè observem que tot el que tenim com a nou ha de ser traduït una altra vegada al llenguatge de les nostres percepcions, del qual no ens podem alliberar mai. Però això constitueix justament la naturalesa i la limitació de la nostra ciència. Passa com quan parlem de la física: si poguéssim veure-hi molt penetrantment, trobaríem que el cos que es mostra compacte està constituït de petites parts d'una determinada forma, magnitud i suport mutu. Certament assagem de fer créixer al màxim la capacitat operativa dels nostres òrgans sensorials usant mitjans auxiliars artificials, però cal creure que tots

L'acceptació dels supòsits s'il·lustra doncs amb el que fan les altres ciències, en especial la física; se sap que no es poden mostrar directament⁴. Tanmateix hi ha aquí quelcom singular a destacar: el que especificaria el model psicoanalític respecte de les explicacions neurològiques de la conducta o dels esclariments conductistes, fóra la hipòtesi d'una nova entitat natural, d'una psique (amb la seva energia, els seus comportaments reflexos, etc.). Es tracta d'un plantejament de cap a cap original i prou interessant, i del qual caldria ocupar-se d'una manera sumària⁵.

aquests esforços, en el seu resultat final, no modificaran això que s'ha dit. El real romandrà sempre "incognoscible". El guany que el treball científic porta a la llum per mitjà de les percepcions sensibles primàries es constitueix per la certesa intel·lectual que les connexions i les dependències que existeixen en el món exterior poden ser d'alguna manera reproduïdes o reflectides fidedignament en el món intern del pensament, i pel fet que llur coneixement ens capacita per "comprendre" quelcom del món exterior, preveure-ho i potser modificar-ho. Una cosa totalment anàloga s'esdevé en la psicoanàlisi. Es troba els mitjans tècnics per a omplir les llacunes dels nostres fenòmens conscients, dels quals ens servim com els físics dels experiments. D'aquesta manera concloem doncs que hi ha un nombre de processos "incognoscibles" per si mateixos, els connectem amb els que són conscients per a nosaltres, i si diem, per exemple, que aquí hi va intervenir un record inconscient, s'esmenta justament això: aquí ha passat quelcom totalment inabastable per a nosaltres que, tanmateix, si ens hagués arribat a la consciència, solament s'hagués pogut descriure d'aquesta manera», pàgs.72-74.

⁴«La psicoanàlisi fa un pressupòsit fonamental: la seva discussió està reservada al pensament filosòfic, la seva justificació, tanmateix, rau en els seus resultats», ídem, pàg.6.

⁵ Des del punt de mira de l'epistemologia freudiana l'autor fou un empirista (hi ha percepcions sensibles dels objectes externs, i sensacions internes del cos, des d'aquí el jo descabdella la memòria – i el pensament –, té accés a la motilitat, Freud no dubta que la consciència del temps es deriva del sistema de percepció, etc.); a més a més el seu model explicatiu permet concloure que el jo és una part modificada de l'allò, d'on procedeix, tot dependent-hi energèticament, i l'allò es troba més enllà de la raó conscient (d'aquí que s'hagi titllat de vegades la psicoanàlisi d'«irracionalisme»).

II SOBRE LA LLIURE ASSOCIACIÓ

La singularitat del model explicatiu que lliura Freud, que revela les profundes arrels científiques d'aquest autor, no sembla trobar-se – precisament degut al seu caràcter original – sense greus problemes de base, és a dir, de la mateixa possibilitat de pensar un tal model. És obvi que l'autor no usà pas el mot 'inconscient' en l'accepció lingüística d'una negació («no dic pas sense intenció la frase "en el nostre inconscient", car allò que nosaltres anomenem així no coincideix pas amb l'inconscient dels filòsofs... entre els filòsofs, l'inconscient ha de designar simplement l'oposició a allò que és conscient»⁶), sinó una instància explicativa («el metge ha de reservar-se el dret de penetrar, mitjançant un procés deductiu, des de l'efecte de la consciència fins al procés psíquic inconscient»⁷): el dubte no es troba doncs en la contradicció d'una psique inconscient, quan clarament no és aquí el cas i quan, ple de raó, Freud esmenta que els models i les entitats físiques no poden ser sempre vistes, sinó més aviat està en el tarannà de l'inconscient com a instància explicativa.

Considerem el mètode de la lliure associació, de cabdal importància en la psicoanàlisi tant per a l'estudi de la neurosi⁸ com

⁶*La interpretació dels somnis*, trad. de Joan Leita, Empúries, Barcelona, 1984 (dos volums), II, pàg.346.

⁷Ídem, II pàg.344.

⁸ Des de fa ja algun temps es tendeix a evitar el mot «neurosi» perquè s'anomenaria així un conjunt de fenòmens plurals; per exemple, si se segueix el DSM-IV es parlarà d'una colla de trastorns que es podria aplegar en dos grans grups: els trastorns dissociatius i els trastorns somatomorfs. En el text, però, es conservarà el llenguatge que en fa Freud tant més que no s'hi tractarà expressament cap dels trastorns que hi són associats sinó allò que en serveix com a model explicatiu.

per a la interpretació onírica. Freud no cregué, per exemple, que bastés admetre els somnis tal qual: en acabar la descripció del ja famós somni contingut en *La interpretació dels somnis* («el somni d'Irma») féu observar:

«això no obstant, ningú que hagi conegut el report preliminar i el contingut del somni no podria endevinar què significa el somni. Jo mateix tampoc no ho sé»⁹;

això era degut que:

«"interpretar un somni" significa donar el seu "sentit", substituir-lo per quelcom que s'incorpori en la concatenació de les nostres accions anímiques com un membre de plena importància i del mateix valor que els altres membres»¹⁰.

Calia doncs alguna tècnica que permetés filar prim i analitzar pam a pam els elements onírics, i és aquí on la lliure associació té un paper: es tracta de prendre el contingut oníric per parts i de deixar surar les idees i les representacions que se'ns acuden, tècnica que convoca elements recents de la vetlla, elements més llunyans, els uns i els altres encara suggerint nous elements; com escrigué Freud:

«per a això es necessita certa preparació psíquica del malalt. Es pretenen dues coses d'ell: un augment de la seva atenció envers les seves percepcions psíquiques i una exclusió de la crítica amb la qual ell sol classificar altrament les idees que se li acudeixen. A fi d'aconseguir la seva autoobservació amb una atenció concentrada, és profitós que el malat adopti una posició tranquil·la i que acluqui els ulls; la renúncia a la crítica de les formacions percebudes d'idees ha de ser-li imposada expressament. Hom li diu, per tant, que l'èxit de la psicoanàlisi depèn del fet que ell noti i comuniqui tot allò que li passa per la ment i no es deixi induir a reprimir un sol acudit (*Einfall*) perquè li sembla insignificant o que no pertany al tema ni a reprimir d'altres acudits perquè li semblen absurds. Hom li diu que ell ha de captenir-se d'una manera completament imparcial envers els seus acudits, car precisament en la crítica pot

⁹ Ídem, I pàg.125.

¹⁰ Ídem, I pàg.113.

raure la causa que ell no aconsegueixi altrament de trobar l'explicació cercada del somni, de la idea obsessiva i d'altres fenòmens similars»¹¹.

Doncs bé: aquesta tècnica, prou coneguda, no sembla sempre que no presenti dificultats específiques. En efecte un dels textos on l'autor es prengué més seriosament la tasca d'esclarir els motius de prendre-la com un mitjà heurístic es troba molt endavant en *La interpretació dels somnis*¹², on Freud admet que «tota representació es deixa enllaçar associativament a quelcom»; ¿negarem doncs la possibilitat que els lligams que es troben per la lliure associació des d'un segon element puguin aparèixer justament perquè han estat evocats per allò que es troba en la lliure associació d'un primer element? Pel cap baix sembla que no es pot negar la possibilitat d'una influència de la primera sèrie damunt de la segona: Freud hauria estat conscient que no és possible de resoldre del tot una tal circumstància – d'aquí que l'avancés – i per això hauria insistit a eliminar-la fent esment, per exemple, a la claredat de les seves interpretacions.

Tanmateix és prou difícil d'estimar massa un tal esment de la claredat de les seves interpretacions: car mentre l'acceptació del procediment sembla oferir sempre una resultant més o menys versemblant, resultant que, afegiríem, justificaria el procediment, aconseguim una resultant per mitjà d'un reguitzell d'esclariments previs com són la desfiguració, la condensació, etc., i per tant ens trobaríem davant d'un circuit tancat: el procediment es justificaria per la resultant alhora que aquesta pressuposaria ja la interpretació del procediment (d'aquí els esclariments previs: desfiguració, condensació, etc.), tot això al marge del fet que la lliure associació (i d'altres mètodes) pogués ser d'ajut en el coneixement dels histèrics.

¹¹ Ídem, I, pàgs.118-119.

¹²Ídem, II pàgs.261-265.

Freud hauria estat potser lúcid que no arribava al fons de l'afer: per això hauria assajat subtilment de dar-ne noves clarícies a través de la censura: la lliure associació no oferiria pas solament un reguitzell de representacions deslligades; la lliure associació, com qualsevol altra manera de pensar, inclouria una direcció: però aquestes «representacions amb fi» no serien les quotidianes, i mantindrien amagada la seva articulació interna gràcies al treball de la censura; s'entendria doncs per què la lliure associació ofereix lligams superficials i aparentment caòtics.

Tot i això la nova dificultat rau aquí també en la mateixa possibilitat de saber que hi hagués una associació superficial i una de profunda: perquè quan es postulés un lligam superficial que amaga una altra classe de lligam que no es té present, que s'ignora o es vol ignorar, sembla que ens trobaríem una altra vegada davant del circuit tancat, i aquesta vegada gràcies a la censura; perquè aquesta faria un treball de mina, de desconexió, de deformació, de trasllat, que explicaria que l'associació només s'oferís tal qual es dóna, i que no es mostrés la profunda, la normal associació; alhora aquest treball de la censura només semblaria capir-se si s'hagués fet ja prèviament la reducció de l'associació tal i com es manifesta a un plantejament d'associació superficial/profunda, etc.; la distinció superficial/profund pressuposaria la introducció de la censura, i a l'inrevés.

Tot i això, ¿no explicariem un qualsevol fenomen nou a partir d'allò que es comprèn gràcies a un model? ¿no s'hauria de creure que una part del model és el tot d'un doble nivell superficial/profund que inclou ja una censura, i que explicaria llavors el fet mateix de la lliure associació, els possibles guariments de l'histèric i fins i tot el sentit d'un somni? Certament, conforme a això, les explicacions de Freud no valdrien sinó com l'exposició d'una lectura dels fets, i no pas la justificació d'un tal lectura, i la possibilitat d'aquella part del model restaria si més no vàlida com un estri heurístic.

III

COM CAL COMPRENDRE L'INCONSCIENT? DES DE LA *INTERPRETACIÓ DELS SOMNIS*.

1. L'inconscient és un sistema (una instància) del model que se segueix. Freud no se'l presentà com una negació lingüística i admeté que calia parlar-ne segons com és possible, això és, sota la forma de les percepcions i concepcions conscients, cosa de cap a cap comprensible en la mesura que esdevé una instància deduïda.

Alguns textos sobre l'inconscient, tal i com apareix en *La interpretació dels somnis* (haguessin servit igual, és clar, d'altres esquemes posteriors), serveixen de guia, i ho farem a través d'uns punts.

(1) La representació de l'aparell psíquic (és a dir, del model conjunt) apareix en el darrer capítol («*De la psicologia dels processos onírics*») a propòsit d'explicar la regressió que té lloc al somni, on es diu que:

«ens representem per tant l'aparell anímic com un instrument compost, els components del qual anomenem "instàncies" o bé, per mor de la plasticitat, "sistemes"»¹³.

Se'l presenta com un aparell reflex, amb tres instàncies, el sistema perceptiu (que després serà la consciència), el preconscient (que és el conservador de la memòria, per exemple), i el que anomena «inconscient»,

«per tal com no té cap accés a la consciència, llevat d'accedir-hi a través d'allò que és preconscient, un trànsit que ha d'acomplir-se de manera que el seu procés

¹³*loc.cit.*, II pàg.271.

d'excitació experimenti algunes modificacions. Ara bé: ¿en quin d'aquests sistemes col·loquem l'impuls capaç de promoure la formació del somni? Per mor de la simplificació, el col·loquem en el sistema *Inc*. Sentirem certament en consideracions ulteriors que això no és completament exacte, que la formació del somni està obligada a relacionar-se amb idees oníriques que pertanyen al sistema d'allò que és preconscious. A un altre lloc, però, quan tractem del desig oníric, constatarem que la força impulsora del somni és proporcionada pel sistema *Inc* i, a causa d'aquest darrer moment, acceptarem el sistema inconscient com el punt de partença de la formació del somni. Aquest estímul oníric manifestarà aleshores, igual com tots els altres productes mentals, la tendència a prosseguir fins al sistema *Prec* i a assolir a partir d'aquest sistema l'accés a la consciència»¹⁴.

Des d'aquí és possible d'entreveure que:

«l'acte de somiar és en conjunt un tros de regressió a les condicions més primitives del dorment, un revifament de la seva infantesa, dels impulsos instintius que hi han dominat i de les formes d'expressió que han estat disponibles en aquesta època de la vida»¹⁵.

(2) Però gràcies a la lliure associació es va arribar a entreveure que els somnis són realitzacions de desigs; Freud passà doncs a investigar quins són els desigs que poden provocar el somni:

«Els somnis dels infants no permeten cap dubte tocant al fet que l'estímul oníric pot ser un desig insatisfet durant el dia. No ha d'oblidar-se, tanmateix, que es tracta del desig d'un infant, d'un moviment de desig produït per les energies pròpies d'allò que és infantil. Em resulta completament dubtós que un desig no acomplert durant el dia basti en una persona adulta per a crear un somni. Em sembla més aviat que nosaltres, amb la dominació progressiva de la nostra vida instintiva per part de l'activitat mental, renunciem, com més va més com a quelcom d'inútil, a la formació o la conservació de desigs tan intensos com aquells que coneix l'infant. Sens dubte, poden existir a més a més diferències

¹⁴ Ídem, II pàgs.275-276.

¹⁵ Ídem, II pàg.283; cf.II, pàgs.267-283.

individuals, en el sentit que una persona pot conservar durant més temps que una altra el tipus infantil dels processos anímics, com aquelles diferències que existeixen també pel que fa a l'afebliment de la representació visual, originàriament clara. En general, tanmateix, crec que en les persones adultes el desig que ha romàs sense acomplir durant el dia no basta per a crear un somni. Concebo que el moviment de desig que procedeix de la consciència pot contribuir a suscitar un somni, però probablement res més. El somni no es produiria, si el desig preconscious no fos capaç d'aconseguir un enfortiment de qualsevol altra banda.

«De l'inconscient, per exemple. M'imagino que el desig conscient només es converteix en estímulo oníric quan aconsegueix de despertar un desig inconscient de caràcter idèntic, mitjançant el qual el desig conscient s'enforteix. Considero que, conforme a les indicacions procedents de la psicoanàlisi de les neurosis, aquests desigs inconscients són sempre actius, disposats sempre a procurar-se una expressió així que se'ls ofereix una ocasió d'aliar-se amb un moviment procedent de la consciència i transferir la seva gran intensitat a la intensitat més minsa de l'altre. Aleshores ha de semblar que s'hagi realitzat en somnis únicament el desig conscient; només una petita singularitat en la configuració d'aquest somni ens indicarà la manera de seguir les traces d'aquest poderós auxiliar que prové de l'inconscient. Aquests desigs del nostre inconscient sempre actius i, per tal de dir-ho així, immortals, els quals recorden els titans de la llegenda sobre els quals ja venen des dels temps més primitius les enormes masses de muntanya que una vegada foren llançades pels déus vencedors i que encara avui dia tremolen de tant en tant sota les convulsions de llurs membres, aquests desigs, dic, que es troben sotmesos al desplaçament són també, tanmateix, d'origen infantil, tal com ho constatem per la investigació psicològica de les neurosis. Voldria, per tant, bandejar la frase expressada anteriorment, referent al fet que l'origen del desig oníric és indiferent, i substituir-la per una altra frase que s'expressa així: "el desig que es representa en somnis ha de ser un desig infantil". En les persones adultes, doncs, aquell procedeix del sistema *Inc*; en l'infant, en el qual encara no existeixen la separació i la censura entre el sistema *Prec* i el sistema *Inc*, o en el qual comencen a establir-se a poc a poc, és un desig no acomplert, per bé que no reprimit, de la vida desperta. Sé que aquesta intuïció no pot demostrar-se en general; però afirmo que pot demostrar-se sovint, fins i tot allí on no s'hauria sospitat, i que no pot refusar-se en general»¹⁶.

¹⁶ Ídem, II pàgs.286-288.

I llavors estudia la possibilitat de la transferència de les representacions reprimides a l'àmbit d'allò que és el preconscient¹⁷.

(3) Tenim doncs l'esquema conjunt que faria comprendre entre d'altres coses el caràcter regressiu («arcaic») global de l'expressió onírica i que els desigs que provoquen el somni serien cabdalment inconscients i d'origen infantil. Queda encara explicar com és possible que hi hagi desigs infantils inconscients, això és, l'existència prèvia d'uns tals desigs (en els primers temps) i llur posterior pas a l'inconscient: per això Freud ens parla tot seguit del procés primari i del procés secundari:

«No dubtem pas que també aquest aparell ha assolit la seva perfecció actual només pel camí d'una llarga evolució. Intentem de col·locar-lo de bell nou en un grau anterior a la seva capacitat funcional. Pressupòsits que han de fonamentar-se d'una altra manera ens diuen que aquest aparell ha seguit de bell antuvi la tendència a mantenir-se lliure d'estímuls en la mesura més gran possible i que per això ha assumit en la seva primera estructura l'esquema de l'aparell reflector, el qual li permetia d'emmenar per camins motors d'una manera immediata l'excitació sensible que li arribava des de fora. La fretura de la vida, tanmateix, pertorba aquesta simple funció; l'aparell deu a aquella també l'impuls a una configuració ulterior. La fretura de la vida hi penetra primerament en la forma de les grans fretures corporals. L'excitació provocada per la fretura interior cercarà una sortida en la motilitat, una sortida que hom pot qualificar de "modificació interna" o d' "expressió del moviment afectiu". L'infant que té gana cridarà desesperadament i picarà de peus. Però la situació roman immodificada, car l'excitació que prové de la fretura interior no correspon pas a una força que actua momentàniament, sinó a una força que té un efecte continu. Només pot produir-se un canvi quan, per qualsevol camí, en l'infant per un ajut aliè, és feta l'experiència de l'esdeveniment de satisfacció que suprimeix l'estímul intern. Un component essencial d'aquest esdeveniment és l'aparició de certa percepció (l'aliment en l'exemple posat), la imatge de record de la qual resta des d'ara associada amb la traça que es conserva en la memòria de l'excitació provocada per la fretura. Així que aquesta fretura aparegui una altra vegada, gràcies a

¹⁷Cf. ídem., II pàgs.288-299.

l'associació establerta es produirà un moviment psíquic que carregarà de bell nou la imatge de record d'aquella percepció i suscitarà altra vegada aquesta mateixa percepció, és a dir, restablirà pròpiament la situació de la primera satisfacció. Un moviment com aquest és allò que anomenem un desig: el fet de reparèixer la percepció constitueix l'acompliment de desigs, alhora que la càrrega completa de la percepció que prové del moviment causat per la fretura és el camí més curt per a arribar a l'acompliment de desigs. Res no ens impedeix d'acceptar un estat primitiu de l'aparell psíquic, en el qual aquest camí es faci de tal manera que l'acte de desitjar arribi fins al punt d'una anul·lació. Aquesta primera activitat psíquica tendeix, per consegüent, a una identitat de percepció, és a dir, a la repetició d'aquella percepció que està unida amb la satisfacció de la fretura.

«Una experiència amarga de la vida ha d'haver modificat aquesta activitat mental primitiva, tot convertint-la en una activitat mental secundària més adequada al fi. L'establiment de la identitat de percepció en el breu camí a l'interior de l'aparell no té a un altre lloc la conseqüència que va unida des de l'exterior amb la càrrega d'aquesta mateixa percepció. La satisfacció no es produeix, mentre que la fretura continua. Per a fer equivalent la càrrega interior a la càrrega exterior, caldria que aquesta fos conservada constantment, tal com s'esdevé també veritablement en les psicosis al·lucinatòries i en les fantasies produïdes per la fam, les qual exhauereixen llur funció psíquica en la conservació de l'objecte desitjat. Per a assolir un ús més adequat al fi de la força psíquica, serà necessari d'aturar la regressió total, de manera que no ultrapassi la imatge de record i a partir d'aquesta imatge pugui cercar d'altres camins que la menin finalment a l'establiment de la identitat desitjada des del punt de vista del món exterior. Aquesta coerció, així com la derivació consegüent de l'excitació, es converteix en la tasca d'un segon sistema que domina la motilitat voluntària, és a dir, un sistema a la funció del qual s'agrega llavors l'ús de la motilitat per a fins abans recordats. Tanmateix, tota l'activitat mental complicada que s'ordeix des de la imatge de record fins a l'establiment de la intensitat de percepció a causa del món exterior representa només una marrada, esdevinguda necessària en virtut de l'experiència, per a arribar a l'acompliment de desigs»¹⁸.

Més avall, recordant uns tals paràgrafs, afegim que:

¹⁸ Ídem, II pàgs.299-301.

«ens havíem endinsat en la ficció d'un aparell psíquic primitiu, la tasca del qual era regulada per la tendència a evitar l'acumulació d'excitacions i a mantenir-se exempt d'excitacions en la mesura més gran possible. Per això fou bastit conforme a l'esquema d'un aparell reflector; la motilitat, la qual fou de bell antuvi el camí que menava a una modificació interna del cos, era la via de derivació que estava a la seva disposició. Discutírem després les conseqüències psíquiques d'una experiència de satisfacció i ja hi poguérem afegir la segona suposició: que una acumulació de l'excitació - conforme a certes modalitats que no han de preocupar-nos - passés sentida com a desplaer i posa l'aparell en activitat per tal d'aduir altra vegada l'esdeveniment de satisfacció, en el qual la disminució de l'excitació és percebuda com a plaer. Aquest corrent que es produeix en l'aparell, un corrent que parteix del desplaer i tendeix cap al plaer, és allò que anomenem un desig; hem dit que res més que un desig no és capaç de posar en moviment l'aparell, alhora que la derivació de l'excitació era regulada automàticament en ell per les percepcions de plaer i desplaer»¹⁹.

Amb l'esment de l'activitat mental primària i postulant la necessitat de la secundària palesa que:

«fins aquí hem seguit l'esquema de l'aparell psíquic; tots dos sistemes són el germen d'allò que com a *Inc* i com a *Prec* hem inclòs en l'aparell completament format».

Freud esbossa d'una manera magistral com s'anà originant l'activitat secundària²⁰, pàgines que conclouen que:

«si he anomenat "primari" un dels processos psíquics que es desenvolupen en l'aparell anímic, no ho he fet pas únicament per consideració a la jerarquia i a la capacitat funcional, sinó que amb aquesta denominació podria parlar-se també de relacions temporals. Un aparell psíquic que posseeixi només el procés primari, segons el nostre saber, no existeix pas i en aquesta mesura és una ficció teòrica; però és un fet que els processos primaris s'hi produeixen de bon començament, mentre que els secundaris es constitueixen només a poc a poc en el transcurs de la vida, tot coartant i desbordant els primaris, fins que assolixen

¹⁹ Ídem, II pàg.331.

²⁰ Cf. ídem, II pàgs.332ss.

llur domini total sobre seu tal vegada només en el punt culminant de la vida. A conseqüència d'aquesta aparició retardada dels processos secundaris, el nucli del nostre ésser continua constituït per moviments de desig inconscients que no poden copsar-se ni coartar-se per allò que és preconscient, el sistema la missió del qual es limita una vegada per totes a indicar als moviments de desig procedents de l'inconscient els camins que són més adequats al fi. Aquests desigs inconscients representen per a totes les aspiracions anímiques posteriors una coacció a la qual s'han de sotmetre, tot podent esforçar-se a derivar-la i a dirigir-la cap a fins més enlairats. Un gran sector del material de record roman també inaccessible, a causa d'aquest retard, a la càrrega preconscient.

«Entre aquests moviments de desig indestructibles i incoercibles que procedeixen de l'àmbit infantil, se'n troben també alguns l'acompliment dels quals ha entrat en la relació de contradicció amb les representacions amb fi del pensament secundari. L'acompliment d'aquests desigs ja no suscitaria un afecte de plaer, sinó un afecte de desplaer, alhora que "precisament aquesta transformació de l'afecte constitueix l'essència d'allò que qualifiquem de *repressió*"»²¹.

Per tant arribem al final del nostre trajecte:

«La teoria de les psiconeurosis afirma amb una seguretat exclusiva que [*els causants*] només poden ser moviments de desigs sexuals procedents de l'àmbit infantil, els qual han experimentat la repressió (la transformació de l'afecte) en els períodes de desenvolupament de la infantesa; després, en períodes posteriors de desenvolupament, són capaços d'una renovació, sigui a conseqüència de la constitució sexual que s'estableix a partir de la bisexualitat originària, sigui a conseqüència d'influències desfavorables de la vida sexual, tot aportant alhora les forces impulsives per a tota formació de símptomes psiconeuròtics. Només mitjançant la introducció d'aquestes forces sexuals poden omplir-se les llacunes que apareixen encara en la teoria de la repressió. Deixaré sense escatir el problema referent a si pot establir-se també per a la teoria del somni el postulat d'allò que és sexual i infantil; deixo aquí aquest punt inacabat, per tal com mitjançant la suposició que el desig oníric procedeix sempre de l'inconscient he ultrapassat els límits d'allò que és demostrable»²².

²¹Ídem, II pàgs.335-336.

²²Ídem, II pàg.338.

2. De les citacions de l'obra es podria aventurar que allò que Freud anomenà 'inconscient' (deixant qualsevol ús merament negatiu) rep una sèrie de descripcions pròpies – ja ho digué el mateix Freud – de la consciència, alhora que seria l'única manera d'accés que se'n tindria; per exemple, es diu que:

- [hi ha] un procés d'excitació
 - un impuls
 - una força impulsora
 - uns impulsos instintius
 - un desig inconscient
 - una gran intensitat

– en el seu germen entraria com la part motora de l'aparell psíquic conforme a un mecanisme reflex (plaer-desplaer-desig-satisfacció), etc.,

on és interessant de fer notar les imatges que poguéu tenir Freud, independentment ara dels processos de transferència, de repressió, de regressió, etc., d'allò que s'anomena «inconscient»; perquè en principi són expressions de la consciència pròpia: s'és conscient d'una excitació, de l'impuls o de la força impulsiva dels actes, dels desigs, plaers, desplaers i satisfaccions, de llur intensitat, etc., i es pot pressuposar que aquestes expressions no perden el seu contingut conscient o la seva sola referència a quelcom conscient, independentment d'allò que en rebí la remissió.

Sembla que el model conjunt de consciència-preconscient-inconscient és el subjecte d'aquelles predicacions en la part corresponent, mentre Freud hi adjuntà l'ús derivat del mot 'energia'.

La significació del mot «inconscient» es basaria i es descabdellaria en categories conscients. D'això, ja se n'hauria adonat prou el mateix Freud, però és possible que no arribés a concloure les conseqüències que es derivaven d'aquest fet: perquè

no costa de comprendre que es concep (o es representa) quelcom (que s'anomena «inconscient») amb uns trets propis de la consciència, i que s'explica amb això tal o tal altra cosa dels comportaments d'allò que és conscient; l'afer rau en els caràcters inclosos en aquesta explicació: perquè sembla que hagi de caure d'una manera inevitable en el desdoblament de la consciència, és a dir, que el desig inconscient sigui el desdoblament d'un desig conscient, la força impulsora, d'una força impulsora, el plaer, del plaer, etc. En poques paraules: la instància inconscient no sembla poder ser més que el desdoblament de la instància conscient, cosa que fa veritablement sorprendre, i que fa témer que hi ha aquí la constitució, certament única, d'un model de la ciència, tant més que la simple consciència hauria d'esdevenir, si més no en part, una funció del seu desdoblament: car no sembla haver-hi cap model de la ciència natural que expliqui la instància que explica a partir d'una rèplica de la pròpia instància explicadora.

És possible doncs que la instància inconscient (que en textos posteriors anomenà l'autèntic psiquisme) sembli més aviat «una imatge passional» de la consciència (fent atenció en especial a alguns estats passionals: desigs, excitacions, impulsos, intensitats, etc.), que sigui, si es vol, una «projecció de la consciència».

No hi faria res l'ús del mot 'energia': car no tractant-se de consideracions que permetessin una quantificació (les vivències, les sensacions, etc., no ho permetrien), les conseqüències explicatives de l'ús del mot haurien de circumscriure's als aspectes significatius: en d'altres paraules, el mot «energia» fóra un terme (aquí) que s'usaria com 'excitació', 'desig', 'satisfacció', 'plaer', etc., fóra un terme que podria substituir qualsevol d'aquests mots, amb l'afegit de la significació que el mot conté en el món físic. L'expressió «energia psíquica» estaria plena de ressonàncies (del món natural, de les passions, plaers, impulsos, tendreses, etc.), i aquesta energia carregaria les imatges, els records, les percepcions, per desdoblements de la consciència del tall dels esmentats.

Davant de les dificultats d'un model que introdueix una instància inconscient d'un tal tipus semblaria prudent de no franquejar uns tals camins metòdics per salvar precisament el caràcter confús que conté la noció d'inconscient, en l'accepció que sembla esdevenir un fenomen de la consciència on versemblantment la seva eficàcia es deuria potser a la indiscernibilitat dels elements de la consciència projectada i de la consciència projectora.

IV

EL SUPÒSIT D'UN COS NO FENOMÈNIC

Potser seria millor, fins i tot metòdicament, de fer valer per si mateixos tant cada moment de la lliure associació com el somni.

En la primera podrien presentar-se imatges imposadores (que d'altra banda apareixen de tant en tant en qualsevol circumstància, fins i tot en els comportaments més quotidians), angoixoses o no, i no caldria pressuposar que entre allò que es considerés d'una manera i allò que es considerés d'una altra manera hi hagués solució de continuïtat.

Deixem l'afer de les resistències per quan es parli una mica de la censura. Des d'un altre punt de mira potser fóra bo de posar la lliure associació al costat dels «somnia diürns», o fins i tot d'allò que s'esdevé quan es vol evocar una imatge que costa (es permet que vagin apareixent representacions, etc.), o al costat del mateix somni, etc.: tot plegat entraria en el mostrari dels actes varis, l'específic tarannà de cadascun convidant a cercar noves explicacions, mentre que aquell mostrari seria un dels llocs de suport per a «l'experiència d'un mateix».

Si més no tots aquestes fenòmens palesen, més enllà del que és sentit, una conjecturable intervenció del cos com a suport del conjunt dels afers de les activitats, suport que no és a la mà de conèixer, però que la lliure associació, el somni diürn, el badar, el mateix somni, i d'altres, permetrien de suposar-ho pel caràcter involuntari amb què tenen lloc. Un tal cos-suport, que es troba enllà d'una experiència directa, deixaria que s'oferissin aquells fenòmens, i potser molt d'altres, àdhuc explicaria imposicions de tota mena més enllà d'una qualsevol aproximació.

Es podria fer encara una passa mes: aquell cos-conjectura codificaria a la seva manera l'actuació pròpia, mentre suggeriria els pensaments i els sentiments en badar, en l'exercici de la lliure associació, etc., de manera que hi hauria potser alguna connexió

de cap a cap fora de l'abast entre el que s'ha fet i es fa, i les seves manifestacions en la realitat conscient. Es tindria davant una no-realitat opaca, que fa pressentir quelcom corporal-natural, enllà d'una qualsevol aproximació, però que sovint es deixa suggerir, àdhuc imposar.

I al costat de l'abandó, del somni diürn, etc., d'altres actes més o menys deixondits palesarien que el mostrari és prou plural, mentre no hi hauria més motius per a acceptar que la quotidianitat fos fonamentalment una classe d'actes o una altra: simplement hi hauria de tot en una multiplicitat astoradora d'accents i de matisos, de pereses i d'entusiasmes, de deixondiments, etc.²³

Llavors l'explicació freudiana tindria la singularitat de comprendre els continguts globals dels moments de partida de la lliure associació pels continguts globals de les accions associades, mentre que els uns i les altres es comprendrien a la llum d'un altre contingut (el d'un inconscient o el de l'energia nerviosa com a consciència projectada i tal i com s'insinuà dalt): per això els mecanismes de desfiguració i de desplaçament retocarien les connexions no usuals de la lliure associació.

D'altra banda caldria potser admetre el somni tal com és, i fins i tot és possible que no sigui molt més encertat de traduir el seu contingut en un altre contingut que, per exemple, la traducció

²³Des d'aquest punt de mira seria potser prou entenedora la protesta que indicà Freud amb motiu de la resistència: «hom s'assabenta que una objecció crítica així mai no guarda dret ni raó. Sinó al contrari, les idees que es voldrien sufocar es perfilen, sense excepció, com les més importants i essencials, determinants i decisives per a la descoberta de l'inconscient. Francament és una remarca ben distintiva el fet que una idea vagi acompanyada d'una objecció d'aquesta mena», *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* (1917), recollit a *Introducció a la psicoanàlisi*, trad. d'Angels Planella, Edicions 62, Barcelona (1986) (dos volums), I, pàgs.141-142, quan s'accentués les idees interessants en el camp d'abandó d'un individu.

de la visualitat en sensacions tàctils²⁴. És cert que mots com «significat» i «sentit» remetent, en alguna de les seves accepcions, a un *altre* afer que aquell del qual partim. No entraria en qüestió doncs la cerca d'un sentit per al somni, de cercar-ne explicacions neurofisiològiques, records, etc., sinó la «traducció» del contingut oníric (o de la vigília, tant se val) en termes de contingut d'activitats (si es vol: actes de consciència per actes de consciència). No es podria resseguir els processos que un cos-conjectura executa enllà de la realitat conscient, no se seria capaç de perseguir els viaranys pels quals aquell cos ofereix aquestes imatges oníriques: tot restaria aliè a la decidida intervenció d'una realitat conscient.

Certament les anàlisis que manllevem elements del somni podrien ser convenients per a esbrinar l'estat d'un consciència: car no sembla rara l'aparició de seqüències que s'associïn a preocupacions presents, a l'experiència immediata o llunyana, de tal manera que segurament són útils cara a detectar, per al millor coneixement de l'individu, quins són els temes que l'ocupen o que el preocupen, malgrat que l'esment dels elements onírics no fossin indispensables per a fer mostrar les ocupacions i les preocupacions de l'examinat, i malgrat que no caldria que en fos un destí.

²⁴A les *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* (1933)(incloses a *Introducció a la psicoanàlisi*) diu: «N'establírem la premissa - reconec que de manera totalment arbitrària -, formulàrem el postulat que aquest somni incompreensible també ha d'ésser un acte psíquic concloent, ple de sentit i d'un gran valor, i que en l'anàlisi el podem utilitzar com qualsevol altra comunicació. Si tenim raó o no, només ho evidenciarà l'èxit de l'intent», II pàg.207.

V

ALGUNA NOTA MÉS A L'INCONSCIENT. DES DE LA NEUROSI.

Els caràcters amb els quals es revesteix l'inconscient dificulta d'assumir-lo a tall d'una instància modèlica en l'explicació del somni, de la neurosi, de la hipnosi i de les corresponents lliures associacions: el singular tarannà d'aquella instància pel fet de ser un desdoblament (selectiu) de la pròpia consciència la faria un model únic, i inclouria versemblantment algun grau de confusió de consciències.

Recordem de forma molt succinta el lloc que ocuparia l'inconscient en la neurosi a través del següent esbós: el neuròtic presenta un quadre simptomàtic; el tractament psicoanalític, basat entre d'altres coses en la lliure associació a partir dels elements inclosos en l'experiència simptomàtica, duria a fer veure que el símptoma té un sentit, desconegut pel pacient en una gran part dels casos: car els símptomes remetrien a experiències traumàtiques passades, que ara no serien conscients – si el malalt no coneix el sentit del seu símptoma voldria dir que hi ha un procés inconscient –, i que es resistirien a fer-se conscients com ho palesaria la teràpia. Allò que amaga, reprimeix, l'experiència traumàtica, fóra llavors la mateixa cosa que allò que planta cara quan es tracta de fer-la aflorar, una censura que es mantindria inconscient amb l'experiència traumàtica, però precisament per aquest trobar-se inconscient causaria símptomes. En d'altres paraules: la resistència del neuròtic a col·laborar, i la seva ignorància del sentit dels símptomes, semblen que només es podrien explicar a través d'una hipòtesi-model que incloqués un inconscient, i un sentinella que donés l'accés a la consciència.

Així, del cas d'una neuròtica que repeteix diferents vegades al dia tot un ritual, i que hem sabut que neix a partir de la descoberta

de la impotència del seu marit en la nit de noces, de tot això podríem dir que:

«el nexa amb l'escena posterior a l'accidentada nit de noces i el tendre motiu de la malalta resten plegats el que hem anomenat el “sentit de l'acte obsessiu”. Però aquest sentit li havia estat desconegut, tant en el seu sentit “des d'on” com en el “per què”, mentre realitzava aquella acció compulsiva. Per tant, en ella havien operat uns processos mentals, i l'acte obsessiu fou precisament el seu efecte; percebé la conseqüència en un estat psíquic normal, però ni un sol detall de les premisses mentals d'aquest efecte arribà a coneixement del seu estat conscient. Es comportava exactament igual que un hipnotitzat al qual Bernheim donà l'ordre d'obrir el paraigua a la sala de la clínica cinc minuts després de despertar-se, i ho realitzà estant despert; no obstant això, no sabia donar cap motiu per a l'acció. Un tal estat de coses és el que observem quan parlem de l'existència de processos psíquics inconscients. Podem fer un repte universal a veure si se'ns dóna un raonament científic més correcte sobre aquests fets; i llavors, si surt, renunciarem de bon grat a l'admissió de l'existència de processos inconscients. Però fins llavors conservarem aquesta acceptació: i amb un arronsament resignat d'espatlles cal que rebutgem com a inconcebible que algú ens vulgui objectar que l'inconscient no és res de real en sentit científic, sinó un subterfugi, *une façon de parler*. Una cosa irreal de la qual emanen efectes tan concrets, palpables i reals com un acte obsessiu!»²⁵.

El gran mèrit (i la grandesa) de Freud rauria d'haver assajat un model simplificat explicatiu que unificaria fets tan plurals com els somnis, la neurosi, la lliure associació, la hipnosi, etc., i cal reconèixer que fou un assaig prou meritori des del punt de vista de la ciència: en recollí la tradició, indicà un camí amb el seu exemple, malgrat que es pugui admetre que el seu model és basat en la consciència projectada.

¿Com es podria entendre doncs que es vagi a l'encontre d'una explicació històrica dels símptomes neuròtics? Una resposta podria fer així: mentre l'aprenentatge o la història personal expliquen, sí, conductes actuals, la cerca en el passat de quelcom

²⁵*Vorlesungen*, II pàgs.37-38.

que justifiqués els comportaments neuròtics és possible que es degui precisament a llur tarannà: els individus potser es considerarien aquí víctimes d'una vida que se'ls ha complicat; en efecte més neuròtics o menys neuròtics, ningú no es deslliuraria de les estranyeses pròpies: versemblantment s'ignoraria fins a quin punt això o allò podria haver motivat el símptoma, perquè no n'hi hauria un pas directe, com sembla també que s'ignora quina sigui la llei que regeix el somni, quin sigui l'exacte paper d'allò «que va de si» en els actes de la vigília, o quin «retruc» exacte podran tenir els actes d'avui (qualsevol previsió provindria del que ja se sap); i malgrat tot fóra el mateix tarannà dels actes el que suggeriria d'altres actes que els expliquessin.

El comportament neuròtic tindria la seva pròpia originalitat, sense que es pogués potser destriar exactament on acaba la iniciativa pròpia i on comença la suggerència; això és, fins a quin punt no s'esdevindria lúcid de voler, un mateix, uns tals comportaments. Alhora el fet que tothom tingués comportaments anòmals versemblantment hauria d'estimular més aviat a estudiar les previsions. En un tal context es comprendria que el malalt no pogués associar alguns moments de la seva història amb la consciència d'ara, quan la situació neuròtica correspondria a una consciència resultant de les respostes que hauria anat donant a una sèrie – determinada o indeterminada – de situacions viscudes. Si més no les típiques neurosis traumàtiques (provocades per situacions de vida o de mort, per una violació, etc.) semblen que es recordin i que es revisquin amb diferents formes angoixoses; i l'afirmació que tota neurosi té un gran trauma darrera sembla bandejable (si més no el mateix Freud no cregué pas que la neurosi de la dama decebuda en la nit de noces pogués tenir aquí la seva etiologia). Més aviat no hi hauria manera de retrotreure el comportament a un fet concret, perquè un tal comportament hauria esdevingut ja un estil de vida. I en conjunt l'etiologia exacta de la neurosi seria desconeguda perquè es desconixeria les lleis del

cos-suport i les condicions que estableix als actes, o que recull dels actes, més enllà de les explicacions conscients.

D'aquí que allò que Freud afegí com a confirmació d'haver-hi inconscient podria estimar-se com un vida que rebrosta en diferents figures per a facilitar una conducta:

«Però cal confessar que en aquests símptomes de la neurosi obsessiva, en aquestes representacions i aquests impulsos que emergeixen no se sap d'on, que es comporten de manera resistent contra totes les influències de la vida psíquica, altrament normal, que al mateix malalt fan la impressió d'ésser hostes indominables d'un món forà i immortal que s'haguessin barrejat en el rebombori del mortal, hi ha l'al·lusió més clara i precisa a una circumscripció molt particular i aïllada de la resta de la vida psíquica. D'ells, en surt un camí dreccer cap al convenciment de l'existència de l'inconscient en l'ànima»²⁶;

el misteri compulsiu pressuposaria una actuació «duta» (i afectada); els «hostes immortals», les «forces indominables», no serien sinó uns comportaments «dirigits», un trobar-se l'individu enganxat en un peculiar projecte. Tot el misteri d'una tal conducta es resoldria amb la constatació de les singularitats i del fet que prou dels camins que segueix són indesxifrables i alhora ignorats: el misteri rauria aquí en l'admissió d'aquesta peculiaritat que «va de si». La conducta neuròtica mostraria la complicació general dels afers, palesaria que cal imaginar un aprenentatge d'una tal conducta, insinuaria l'eficàcia i la complicitat d'un cos-suport, faria veure també que tothom té les condicions neurotitzants, i no es tindria un poder universal, mentre que tampoc no es podria predir tots els comportaments que es desplegaran. La neurosi seria també una forma d'anar fent.

Mentre l'acceptació metòdica de l'inconscient comportaria que s'engreixés amb els «impulsos», els «hostes indominables», etc., cal admetre honestament que un inconscient del tall d'una

²⁶ Ídem, II pàg.38.

instància psíquica té així mateix una gran força per a ser acceptat: l'individu gaudeix d'un poder circumscrit, es mostra fràgil, es cansa de les coses, sovint se n'assabenta sota la figura de les múltiples manifestacions que es deriven d'una activitat «que va de si»; ¿hi ha res de més suggestiu que la d'aventurar una instància que ignoraríem, que explicaria, no a les fosques com ho faria un cos-suport, els viaranys dels actes? ¿no hi hauria aquí algun tipus d'iniciació?

VI

NOTA SOBRE LES RESISTÈNCIES EN LA LLIURE ASSOCIACIÓ

L'assumpció de l'inconscient com un desdoblament de la consciència, ¿no comprometria la impossibilitat de poder comprendre una mica els fenòmens explicats per la censura i, per exemple, la resistència del pacient en l'exercici de la lliure associació? La riquesa d'afers que Freud posà sobre la taula fa que qualsevol apunt com el present ha de deixar malauradament nombroses investigacions de cap a cap interessants.

Un esquema que permeti veure d'un cop d'ull la gènesi de les nocions emparentades amb la censura d'acord amb el pensament de Freud faria així: observà resistències en els individus a l'hora de tractar de recordar quelcom i de practicar serenament la lliure associació prenent algun element del somni, del símptoma neuròtic o qualsevol altre element. Prèviament havia trobat necessària la hipòtesi de l'inconscient, sobretot per l'estudi de la neurosi de transferència, afer reblat per l'anàlisi onírica i la hipnosi. Llavors, com el símptoma neuròtic pressuposa un procés psíquic que no ha pogut passar normalment a la consciència, cal concloure que hi ha una força que obstrueix el pas cap a aquesta, i que la força obstructora és la mateixa que apareix en forma de resistència en el tractament psicoanalític. Així aquest sentinella que deixa pas a la consciència, la censura, és el repressor de tendències que no es viuen conscients, ultra de ser el censor del somni. Fins aquí el fil essencial; Freud, tot i això, anà precisant que cal diferenciar entre rebuig (del qual el jo en té record, i ha perdut l'energia) i repressió (no en guarda record i conserva l'energia); si admeté primerament que la repressió era una tasca en la qual s'hi trobava implicat el jo, després hi va afegir la implicació del super-jo, la qual cosa també volia dir que part del jo i del super-jo són inconscients; primerament defensà que l'angoixa

provenia del fet que l'energia libidinosa ultrapassava la censura, però després cregué el contrari: que era l'angoixa que produïa la repressió; es representà també la resistència com una anticatèxia, i, finalment, diversificà les classes de resistència d'acord amb la nova teoria sobre la personalitat, etc.

La censura recolliria fonamentalment la noció modèlica per a explicar el comportament del neuròtic, noció modèlica que és la mateixa que serveix per a la desfiguració onírica, així com per a explicar totes les resistències no conscients, resistències que estan compromeses metodològicament amb l'acceptació de l'inconscient i de les seves tendències.

Circumscriguem-nos a les resistències apuntades en la lliure associació: el pacient, aconsellat que deixi volar sense obstacles els sentiments, les idees i els records que li sobrevenen, afirma que no se li ocorre res, o massa coses a la vegada per a orientar-se; es comprova també que cedeix a les objeccions crítiques per les pauses perllongades, o fa observar que són coses massa íntimes, que tracten afers d'una tercera persona, que se li ocorren idees absurdes i insignificants, etc. Es tracta, segons Freud, d'una de les maneres de comportar-se la resistència, i afegí que el que s'assaja d'amagar resulta sovint el més sucós per a l'anàlisi.

En efecte la invitació a deixar-se endur per l'associació d'idees pot ser inicialment enutjosa per diversos motius: pels temes desagradables que pot suggerir un tal abandó en la mesura que algú pogués trobar-se vivint efectivament (i amb l'ajuda de la imaginació) estats ansiosos, mentre tot això podria assenyalar un conflicte; o potser tindria raó a resistir-se a presentar com a bons els absurds o els miratges que l'abandó li suggeriria, etc.

S'indicaria sols que, en un inici, l'esclariment d'aquests fets potser no hauria de perdre de vista que hi ha aquí també una relació humana amb totes les plurals gammes de compensacions, de jocs, d'esperes fundades, de projectes suggerits, d'acoblements, etc. Perquè la relació que brolla amb l'acarament entre pacient i el

metge versemblantment introduiria aquí moltes variables: seria en un tal context que apareixerien aquelles primeres resistències; que més tard el pacient mostraria resistències intel·lectuals que caldria reduir explicant-li la teoria, recomanant-li i tot algunes lectures fins que el pacient en restés més o menys convençut; que després es palesarien les resistències de transferència que naixerien precisament de la relació establerta, i que caldria aconduir, etc.²⁷

²⁷La insistència de Freud a fer de la suggestió per transferència el camp de batalla de la cura apuntaria un tal camí (cf. els dos darrers capítols de les *Vorlesungen*); fem notar, tanmateix, els següents mots de l'autor:

«ara direu que indiferentment de si anomenem de transferència o de suggestió la força motriu de l'anàlisi, existeix el perill que la influència del pacient posi en dubte la seguretat objectiva del nostre diagnòstic. El que redunda en benefici de la teràpia, perjudica la investigació. Aquesta és l'objecció que es desvetlla més freqüentment en contra de la psicoanàlisi, i cal confessar que, tot i que sigui errònia, no es pot pas rebutjar com a insensata. Però, si fos justificada, la psicoanàlisi no seria sinó una forma particularment efectiva i ben camuflada de tractament de suggestió, i podríem prendre a la lleugera totes les seves afirmacions sobre influències de la vida, la dinàmica psíquica, l'inconscient. És el que en pensen els antagonistes; en particular, tot el que es refereix a la importància de les vivències sexuals, quan no aquestes mateixes, ho hem d'haver "fet creure" als malalts després que aquestes combinacions hagin crescut en la nostra pròpia fantasia corrompuda. La impugnació d'aquestes calúmnies reïx més fàcilment invocant l'experiència que no amb l'ajuda de la teoria. Qui ha realitzat psicoanàlisi s'haurà pogut convèncer infinites vegades que és impossible de suggestionar el malalt d'aquesta manera. Naturalment no és difícil de fer-lo participar en un possible error del metge. S'hi comporta com qualsevol altre, com un escolar, però llavors la cosa influïda no serà la malaltia, sinó només la seva intel·ligència», II pàg.190.

No caldria pas definir-se més en aquesta qüestió: si els camins intel·lectuals poden alterar o no una situació viscuda; o en la de si s'alteren o no les expectatives del pacient quan

«tota la libido i tota resistència contra aquesta es concentra en una actitud: la relació amb el metge; és inevitable que els símptomes siguin desposseïts de la

VII

LA VINCULACIÓ METODOLÒGICA DEL FET CONSCIENT A L'ORGANISME

Els motius per a fer l'activitat concomitant d'un procés físic, i que l'organisme, com un tot natural i conscient, adquirís una conducta (en un medi geogràfic i social) gràcies a les disposicions de l'herència de l'espècie, són – cal reconèixer-ho – molts. L'observació quotidiana de la dependència dels aliments, del descans, l'anomalia en el nervi òptic que s'acompanya de ceguesa, la lesió del cervell que pot tenir tota mena de conseqüències, i la mort, semblen confirmar que la consciència s'hagi de copsar com un esdeveniment d'un organisme natural; d'altra banda seria segurament prou difícil de negar que hi hagi activitats que no siguin apreses (o que s'aprenen) en el medi social i que en alguna accepció no se les pugui remetre alhora a l'herència de l'espècie.

Certament les activitats valdrien tal com són; les mateixes reflexions que estudien la importància del cos, de l'herència i de l'aprenentatge, no en serien una excepció, i seria vàlid que es diferencia allò que s'estudia i el fet d'estudiar-ho, però els dos casos necessiten de l'activitat que els determina.

Pel cap baix s'ha adoptat els models de la ciència per a aquells assumptes que és impossible d'abastar d'una altra manera: quan es descriuen les parts d'un roser, d'un cérvol, no calen pas models (en l'accepció que ho són els àtoms, els esquemes astronòmics, no en l'accepció de reglar les classificacions d'acord amb unes orientacions que es comproven útils) perquè es gaudeix dels

libido. En el lloc de la pròpia malaltia del pacient, hi entra la de la transferència elaborada artificialment: la malaltia de transferència. En el lloc dels objectes de libido irreal tan variats, s'hi posa un objecte també fantàstic: la persona del metge», II pàg.192.

individus tal i com són; això val per a una part important de les ciències de la natura (en un tros considerable de la zoologia, botànica, geologia, anatomia, química); llavors convindria, abans d'adoptar un model, conservar ben bé l'original.

Quan es tracta de l'estudi dels fets conscients, l'original es trobaria en la mateixa activitat, perquè se la té, *tota*, a les mans: potser *es podria creure que és l'únic original que no amaga res*, i valdria la pena d'investigar el que dóna de si.

El model naturalitzador no sembla tenir massa valor des del punt de mira estricte *del saber de l'activitat*, però és meravellosament *útil* en el tractament dels homes en la mesura que es proposa d'actuar sobre un lloc privilegiat d'accés als altres: sobre el seu cos i el seu medi natural, mentre se sap que els processos naturals estan correlacionats amb l'activitat.

Ho és també quan, cadascú no sabent de cap altre fet conscient que no sigui el propi, qualsevol explicació que els altres homes lliuren dels seus comportaments s'assumeix tot establint «el fet conscient dels altres» mentre positivament s'actua sobre el seu cos, se li suggereix comandes, s'hi dialoga.

Finalment també es prou avantatjós perquè es necessita algun model que simplifiqui les explicacions i serveixi com a mitjà de cerca (William James deia que la psicologia havia de treballar «com si» l'home no fos lliure), afers tots que, és clar, no llevarien que el metge i el psicòleg necessitessin la col·laboració del pacient.

Aquestes distincions són prou importants i estableixen que no s'arriba a una específica metodologia del que és conscient a partir d'una consideració crítica, sinó que és la raó que la pot admetre funcionalment com un estri molt útil.

Sembla preferible doncs de mantenir distingits els ordres plurals de qüestions: un tal capteniment fa lliurar a una qualsevol afirmació la fermesa que li és pròpia²⁸.

²⁸ És possible que l'admissió metodològica del comportament a tall d'un procés conscient, part d'un organisme, tendeixi a fer minvar globalment la confiança en les capacitats pròpies, que s'atempti contra una confiança natural: el fet que el conscient ja no és l'avalador de la seva experiència.

Tanmateix els postulats metodològics permeten una gran varietat de situacions. Basti recordar en aquest punt, per exemple, el treball de Josep Ferrater Mora, modèlic en aquesta accepció: a *De la materia a la razón* (Alianza, Madrid, 1979), renunciant a tot saber «absolut» (pàg.199) – l'autor vol dir «universal» (cf.pàgs.171-172) – ofereix el projecte d'allò que esmenta com una conjectura, que diria que tot el que hi ha, o és una realitat física, o s'hi troba lligat (pàg.23-24); Josep Ferrater refusa certament tant un monisme estult, com un pluralisme gratuït i desconnex, i li plau de parlar de «nivells» de realitats, de tal manera que l'inferior sigui condició necessària, però no suficient, del superior; en cert sentit es podria considerar – afegeix – que aquest procés de complicació forma un continu, cosa que permet de parlar del continu físico-orgànic, del continu orgànic-social, i del continu socio-cultural (cf.pàgs.83-85).